

Банківські ризики: специфіка та світові тенденції

У статті розкрито специфіка банківських ризиків, наведені їх основні класифікації. Проаналізовано ризики, які найбільш гостро стоять перед банками ЦСЄ та світу.

Ключові слова: ризик, банківські ризики, специфіка банківських ризиків.

Банковские риски: специфика и мировые тенденции

В статье раскрыта специфика банковских рисков, приведены их основные классификации. Проанализированы риски, которые наиболее остро стоят перед банками ЦВЕ и мира.

Ключевые слова: риск, банковские риски, специфика банковских рисков.

Banking risks: specifics and global trends

This paper provides an overview of banking risks' specifics and their main classifications. The most critical risks that are facing banks of the CEE and the world are analyzed.

Keywords: risk, banking risks, banking risks specifics.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза здійснила руйнівний вплив на банківські системи країн світу, її наслідками для банків стали: зменшення рентабельності активів та капіталу, проблеми з ліквідністю, відтік депозитів, погіршення якості кредитних портфелів тощо. Втім ступінь тривожності у фінансовому секторі після кризи все ще залишається на високому рівні. Основними її причинами є: криза в еврозоні, зростаючі боргові проблеми в багатьох найбільших економіках світу, слабкість банківських систем та кредитний дефіцит. Серйозною загрозою для банківської галузі є слабкість світової економіки, коливання на світових фінансових ринках, локальні економічні проблеми, погіршення ефективності діяльності банків. Зазначені моменти обумовлюють необхідність дослідження банківських ризиків та їхньої специфіки в сучасному банківському середовищі в регіональних та глобальних масштабах.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематику банківських ризиків з теоретичної та практичної точки зору досліджували такі вітчизняні вчені, як Н. Версаль, А. Єліфанов, П. Козак, В. Міщенко, С. Науменкова. Зарубіжні вчені Д. Ласкеллес та П. Каннінгем приділяють увагу дослідженню проблем важливості ризиків з позицій банкірів, ризик-менеджерів та наглядовців.

Глобалізаційні та трансформаційні процеси у світовому фінансовому секторі зумовлюють мінливість середовища, в якому нині функціонують банки. Це дає підґрунтя для подальшого вивчення питань, пов'язаних з банківськими ризиками.

Метою статті є аналіз динаміки рейтингування різних видів ризиків за ступенем їх важливості в сучасному банківському середовищі та окреслення пов'язаних з цим перспектив як для банківського, так і реального секторів економіки.

Виклад основного матеріалу. Ризик – це ймовірність настання чи ненастання певних подій у майбутньому.

Банківські ризики – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [1]. Враховуючи специфіку бан-

ківської діяльності, що здійснюється в умовах ринкових відносин, прийняття ризику є невід'ємною її частиною. З огляду на це банківські ризики мають свої специфічні риси:

– протиріччя в цілях (наприклад, дилема «ризик–дохідність»: високий прибуток можливий при високому рівні ризику);

– особливий характер ризикової події, що впливає з виду операцій;

– банки є ключовими фінансовими посередниками, від ступеня ризиковості їхніх операцій залежить стабільність не тільки власне установи, а й банківської системи та економіки країни в цілому або навіть світової фінансової системи;

– ситуаційний характер – ризик може виникнути на будь-якому етапі банківської операції та бути спричинений як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками;

– асиметрична інформація на фінансовому ринку;

– специфічний характер наслідків (вони можуть нести для банку як позитивний так і негативний ефекти та мати прямий (втрата доходів або капіталу) чи непрямий (накладення обмежень на здатність банку досягати своїх бізнес-цілей) характеристики);

– одна операція може наражати банк одразу на декілька видів ризиків.

Викладені положення дозволяють зрозуміти багатогранність зазначених ризиків та обумовлюють необхідність їх упорядкування.

В економічній літературі існує багато підходів до систематизації ризиків, оскільки залежно від критеріїв, покладених в основу підходу, та проголошеної мети вітчизняні та зарубіжні вчені, макрорегулятори та міжнародні інститути створюють власні класифікації [1–6].

Розглянемо основні типи класифікацій:

1) за джерелом ризику [2]:

– внутрішні – група ризиків, які зумовлені діяльністю банку (кредитний, ліквідності, ризик зміни процентної ставки; ринковий, валютний, операційно-технологічний, юридичний, стратегічний та ризик репутації);

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

– зовнішні – група ризиків, що виникає в зовнішньому середовищі функціонування банку (ризик країни, зовнішньополітичні, макроекономічні, соціально-демографічні, форс-мажор). На них установа не має впливу, управління ними зводиться до ухвалення або завчасної підготовки до їх настання;

2) залежно від впливу на доходи та капітал банку:

– фінансові (ризиками, що піддаються кількісній оцінці): кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик;

– нефінансові (ризиками, які складно виміряти кількісно): юридичний, стратегічний та ризик репутації;

3) за характером обліку [3]:

– ризики балансових операцій;

– ризики позабалансових операцій;

4) в контексті нагляду за банками на основі оцінки ризиків [4]:

– виправдані (вони є зрозумілими, контрольованими, такими, які можна виміряти і що відповідають здатності банку швидко реагувати на негативні обставини);

– не виправдані (впливають з навмисних або ненавмисних дій. Наглядовці спонукають керівництво банку до пом'якшення або усунення цих ризиків (зменшення сум під ризиком, збільшення капіталу або зміцнення процесів управління ризиками));

5) за можливістю компенсувати ризик шляхом зміни структури активів і пасивів [5]:

– диверсифіковані (несистематичні) – можна знизити шляхом регулювання структури портфеля активів і пасивів банку;

– недиверсифіковані (систематичні) – неможливо компенсувати шляхом підбору структури активів і пасивів;

6) за об'єктом ризику [6]:

– ризики окремого фінансового інструмента;

– ризики окремого виду діяльності;

– ризики діяльності банку в цілому;

7) за методикою Національного банку України, що застосовується для визначення кількості ризику (рівня або обсягу ризику, на який наражається банк) [1]:

– незначний;

– помірний;

– значний.

Оцінюючи ризикованість світового банківського сектору, слід взяти до уваги дослідження банківських ризиків *Banking Barometer Skins* (в якому виділяється близько 30 видів банківських ризиків), що проводиться Центром з вивчення фінансових інновацій спільно з компанією *PricewaterhouseCoopers* [7].

У 2014 році на перші позиції світового рейтингу вийшли ризики надмірного регулювання та політичного втручання. Банкіри, аналітики та представники регулюючих органів 59 країн висловили занепокоєння з приводу нового регулювання, яке спричинює надмірний тиск на галузь та може призупинити посткризове відновлення економіки і перешкоджати її зростанню. Враховуючи важливість банків, справедливо зауважити, що такі заходи виникли проти банків у відповідь на кризу.

Побоювання викликає і стан макроекономічного середовища (третьої за рейтингом ризик). Опитування показало невизначеність щодо сили відновлення економіки через велике боргове навантаження в приватному і державно-

му секторах, а також збереження серйозних проблем суверенного боргу в ряді країн. Цей ризик тісно пов'язаний із ризиком зміни процентної ставки, де є перспектива для підвищення вартості фінансування через поступове скорочення програм «кількісного пом'якшення» центральних банків. У такому випадку позичальники можуть бути не готовими до рівня процентних ставок.

Також актуальним є питання прибутковості банку: у короткостроковій перспективі – через значну частку безнадійних боргів, а в довгостроковій – внаслідок адаптації банків до витратних структурних і регуляторних змін, які були накладені на них в останні два-три роки.

У порівнянні з 2012 роком до категорії стрімко зростаючих ризиків були віднесені, крім вже зазначених надмірного регулювання та політичного втручання, технологічний ризик (застарілі системи бек-офісу) й пов'язаний з ним ризик зростання кіберзлочинності, оцінка ризику (можливість недооцінки певного ризику для банку), ризик зміни процентних ставок (піднявся з 17 на 12 місце рейтингу), ризик економічної та фінансової стабільності ринків, що розвиваються (наприклад, банківської системи Китаю).

Спад занепокоєння у світі спостерігається стосовно кредитного ризику, ризику доступності капіталу (коефіцієнти достатності капіталу банків поліпшуються), ліквідності (достатня підтримка центральних банків) та ризику деривативів (торгівля ними наразі під жорстким контролем).

Дослідження 2014 року вперше за сім років виявило зниження рівня занепокоєння з приводу стану банківської системи в цілому до 3,12 (за шкалою від 1 до 5). Додатково розраховується індекс готовності банків до ризиків, у цілому по світу він становив 3,04 (за шкалою від 1 (погано підготовлені) до 5 (добре підготовлені)).

Проте, на думку експертів, незважаючи на позитивну тенденцію, необхідно серйозно поставитися до занепокоєння респондентів надмірним регулюванням, щоб попередити ситуацію, за якої нові правила у банківському секторі унеможливають економічне зростання. Надмірне регулювання може призвести до зниження рентабельності й уповільнення процесу впровадження інновацій в той період, коли внесок банків у відновлення світової економіки є особливо необхідним.

Слід підкреслити, що існує специфіка банківських ризиків залежно від регіону і країни. У той час як серед країн Європи найбільшу стурбованість викликає політичне втручання та регулювання, де на національному рівні та рівні Євросоюзу були прийняті та впроваджуються масштабні заходи, спрямовані на підвищення надійності банківської системи та стабільності Єврозони, в Росії перше місце посідає кредитний ризик.

Аналіз актуальних ризиків для Центральної та Східної Європи у 2012 році [8] (в якому брали участь Боснія і Герцеговина, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Україна та Чехія) показав, що з десяти основних ризиків, виявлених у регіоні, дев'ять були також основними глобальними ризиками. Це демонструє зростаючу взаємозалежність регіональних та глобальних тенденцій і проблем.

Ризик доступності капіталу для даного регіону в порівнянні із середньосвітовим показником був значно вищим, що демонструє заклопотаність банків щодо доступу на ринки в деяких країнах. Він також відображає складне становище ряду

материнських банків Центральної та Східної Європи, які в даний час не в змозі залучити капітал. У результаті багато банків вимушені зменшити обсяг активів, зважених за ризиком, щоб дотриматись нових вимог до капіталу.

Прибутковість банку була оцінена більш важливим ризиком у Центральній та Східній Європі, ніж у глобальному масштабі. Ризик зміни процентних ставок та валютний також вважалися вищими для банків регіону, ніж в глобальному масштабі. Для Росії ризик зміни процентних ставок у 2012 році вийшов на 10 позицію, у той час як для світу – на 17. На думку респондента-банкiera з України, цей ризик сприймається як високий через зростання вартості коштів і неможливості скоригувати ставки по активам. Для України також доцільним є розгляд цього ризику в контексті валют.

Щодо Росії, то йдеться про занепокоєння стосовно міцності банківської системи, рівень капіталізації якої більшість вважає недостатнім, а власне систему схильною до кредитного ризику. Очікується витіснення слабких банків та нефінансових організацій з ринку. Однак високий рівень стурбованості щодо шахрайства, технологічного та ризику кіберзлочинності.

Більш серйозне занепокоєння в країнах Центральної та Східної Європи викликають такі ризики: кредитний (агресивне зростання споживчого кредитування), доступності капіталу (інвестори схильні забирати кошти з нестабільної банківської системи, до того ж планується підвищення коефіцієнтів достатності капіталу); управління персоналом (нестача висококваліфікованих кадрів).

Серед російських респондентів менше уваги приділяється політичному втручанням й регулюванню та ризикам, пов'язаним із волатильністю процентних ставок на міжнародних ринках у порівнянні з іншими країнами.

З огляду на проведений аналіз можемо стверджувати про актуальність ризику зміни процентних ставок. У залежності від країни та регіону бачимо різний ступінь занепокоєння цим ризиком, проте нинішня невизначеність відносно процентних ставок продовжує посилювати цей ризик. Багато банкірів та аналітиків [7] замислюються над тим, як банки і позичальники будуть справлятися зі зростанням процентних ставок, коли завершиться «кількісне пом'якшення» центральних банків, і який вплив це матиме на світову економіку.

Основною проблемою є те, що незвичний і тривалий період низьких процентних ставок буде заохочувати самозаспокоєння серед банкірів і спричинить деформацію на банківському ринку, що буде важко викоринити. Тобто банки вже звикли до низької вартості фінансування та підтримки центрального банку, і позичальники не готові до зростання вартості запозичень.

Респонденти вказали на потенційну неузгодженість у структурі активів і пасивів між довгостроковою фіксованою ставкою кредитів і короткостроковими депозитів, що у випадку різкої зміни може бути критичним для установи. Європейські експерти розглядають зростання процентних ставок як передумову хвилі непрацюючих активів, проблемних кредитів та, як наслідок, збитків за кредитами.

Високе занепокоєння з даного питання у Китаї, де влада наразі проводить велику програму лібералізації процентних ставок. Ставки по кредитах з минулого року не регламенту-

ються, і ставки по депозитах можуть бути лібералізовані цього року. Прискорення лібералізації процентних ставок може призвести до зменшення спреда банків, що вплине на їх прибутковість; і загальний ризик у фінансовій системі збільшиться. Ряд інших країн, таких як Індія, були також стурбовані зростанням процентних ставок, яке стало необхідним для захисту національних валют і стримання інфляції.

Однак існує й протилежна думка: підвищення процентних ставок відновить криву дохідності, яка дозволить банкам розширити маржу та поліпшити свої прибутки. Але це залежить від того, чи матимуть вони достатню гнучкість з обох сторін в їх балансах, щоб скористатися такою зміною.

Висновки

Як бачимо, проблема управління банківськими ризиками особливо гостро постала під час світової фінансової кризи і наразі продовжує турбувати банкірів, аналітиків та макрорегуляторів по всьому світу. Залишається під сумнівом здатність банківського сектору підтримувати рентабельність у мінливому середовищі. Окрім цього, ускладнює картину високий ступінь політичного втручання та регулювання у банківській сфері, які спрямовані на вихід з кризи, але, разом з тим, спричинюють додаткові витрати для банків та уповільнюють процес кредитування реальної економіки. Нові регулятивні вимоги водночас впливають на обсяги і складність завдань, що постають перед менеджментом. Тому джерелом стурбованості також є слабкість корпоративного управління та якість ризик-менеджменту в банку.

На перший план в управлінні банком виходить створення та розвиток систем ризик-менеджменту, оскільки ризики впливають не тільки на здатність банку здійснювати свою поточну діяльність, а й на можливості подальшого розвитку бізнесу. З метою кращої ідентифікації ризику банки продовжують розвивати системи стрес-тестування та інвестують в розробку програмного забезпечення. Предметом досліджень внутрішнього ризик-менеджменту банку є питання схильності фінансової установи до ризику в цілому.

Найбільшим викликом для банків наразі є баланс між прибутковістю та ризиковістю операцій. У сучасних умовах менеджмент банку усвідомлює необхідність змістити фокус з ціни і прибутковості акцій на ризики, що виникають в стратегіях банків. Можемо стверджувати, що за роки кризи у сфері фінансових послуг спостерігаються реальні прогресивні структурні зміни, але як і раніше необхідно продовжувати роботу над впровадженням адекватних положень та процедур з виявлення, вимірювання, контролю та моніторингу ризиків.

Список використаних джерел

1. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» // Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 №104.
2. Версаль Н.І. Основи банківського менеджменту: практикум: навч. посіб. / Н.І. Версаль. – К.: Фітосоціоцентр, 2013. – 184 с.
3. Банківський менеджмент: Навч. посіб. / О.А. Кириченко, І.В. Геленко, С.Л. Роголь та ін.; За ред. О.А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438с.
4. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Націо-

нального банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).

5. Козак П. Процентный риск в банковской сфере. Информационный проект «Финансы» [Электрон. ресурс] / П. Козак. – Режим доступа: http://www.finances.kiev.ua/theory/Rysk_menedzhmen. – 12.03.2011. – Загл. с экрана.

6. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик /

[А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 299 с.

7. Lascelles D., Patel K. «Banking Banana Skins 2014: inching towards recovery». – Centre for the Study of Financial Innovation (CSFI), May 2014.

8. Cunningham P. «CEE Banking Banana Skins 2012». – PricewaterhouseCoopers. – 2012.

М.В. ЄВТУШЕНКО,

*аспірант кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана*

Роль інформаційного забезпечення в процесі фінансової діагностики підприємства

У статті розглянуто окремі проблемні питання, які стосуються оцінки впливу інформаційного фактору на здійснення фінансової діагностики підприємства, а також залежність управління від інформації. З'ясовано місце інформації в системі управління підприємством та обґрунтовано роль фінансової звітності та управлінського обліку як ключового елемента інформаційного забезпечення.

Ключові слова: управління, інформація, фінансова звітність, діагностика, управлінські рішення, звітність, облік, інформаційний ресурс, менеджмент, фактори впливу.

Н.В. ЄВТУШЕНКО

*аспірант кафедри корпоративних фінансов и контроллинга,
Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана*

Роль информационного обеспечения в процессе финансовой диагностики предприятия

В статье рассмотрены отдельные проблемные вопросы, касающиеся оценки воздействия информационного фактора на осуществление финансовой диагностики предприятия, а также зависимость управления от информации. Выяснено место информации в системе управления предприятием и обоснована роль финансовой отчетности и управленческого учета как ключевого элемента информационного обеспечения.

Ключевые слова: управление, информация, финансовая отчетность, диагностика, управленческие решения, отчетность, учет, информационный ресурс, менеджмент, факторы влияния.

М. YEVTUSHENKO,

post graduate of Department of Corporate Finance and Controlling Kyiv National Economic University named after V. Getman

The role of information provision in the financial diagnostics company

The article deals with some issues that relate to assessing the impact factor information on the implementation of financial diagnostics company, and dependency management of information. The place of information in the enterprise management system and proved the role of financial accounting and management accounting as a key element of information security.

Keywords: management information, financial reporting, diagnosis, management decisions, reporting, accounting, information resource management, impact factors.

Постановка проблеми. Серед багатьох факторів, здатних знизити ризики та підвищити ефективність роботи підприємства, особливо виділяється інформаційний фактор. Не випадково його виділяють як новий фактор виробництва разом з факторами праці, землі та капіталу.

Завданням системи управління кожного підприємства є покращення результатів його діяльності внаслідок економії ресурсів та вибору найбільш ефективних методів координування виробничих процесів. Останнім часом дедалі очевиднішою стає залежність управління від особливого ресурсу – інформації, швидкість та мінливість якої відстежити практично неможливо [1, с. 306]. Весь процес менеджменту, починаючи з постановки цілей, побудови стратегії, формування завдань та закінчуючи організацією, моніторингом, контро-

лем та оцінкою результатів процесу управління, розпочинається з інформації та інформацією закінчується.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У літературних джерелах та на практиці функціонування вітчизняних підприємств акцентується увага на підвищенні якості інформаційного забезпечення діагностики різних сфер діяльності підприємства. При цьому наголошується на високому рівні недостовірності існуючої інформації (оскільки підприємства здійснюють паралельно із відображеними ще й тіньові операції), неповноті (адже вартість інформації у інформаційному суспільстві постійно зростає), впливі засобів масової інформації на спотворення загальної інформаційної картини. Дана проблематика знайшла відображення у працях І. Герчикова, Б. Райзберга, М. Мескона, О. Мельника.,